

Hanna Żuraw

ORCID: 0000-0001-8184-5205

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Wydział Nauk Społecznych

KOMENIOLOGIA JAKO NAUKA – WSPÓŁCZESNE DYLEMATY WOKÓŁ TWÓRCZOŚCI KOMEŃSKIEGO I O KOMEŃSKIM

COMENIOLOGY AS A SCIENCE – CONTEMPORARY DILEMMAS AROUND COMENIUS' WORKS AND WORKS ABOUT COMENIUS

DOI: 10.5604/01.3001.0013.6247

Streszczenie: Pomimo upływu lat tezy sformułowane przez Jana Amosa Komeńskiego pozostają aktualne. Rozwój nauki i podjęte prace badawcze na przestrzeni ostatniego stulecia przyniosły potwierdzenie jego założeń dotyczących edukacji językowej, zasad i metod nauczania opartych na pogłębieniu, aktywności i polisensoryczności. Ponadto przedstawiono szereg danych na temat znaczenia edukacji jako mechanizmu redukcji nierówności społecznych i kształtowania ładu społecznego opartego na szacunku dla wszystkich ludzi. Niniejsze opracowanie na wstępie ukazuje rozległość studiów dotyczących osoby i twórczości znamienitego Czecha. Jest zarazem formą metarefleksji, aspirującą do przedstawienia komeniologii jako nauki interdyscyplinarnej, która łączy elementy dydaktyki, teorii wychowania i etyki. Ukazano jej przedmiot, podstawowe pojęcia i metody badawcze.

Słowa kluczowe: Jan Amos Komeński, komeniologia, nauka, podstawowe kategorie aksjologiczno-teleologiczne

Abstract: Despite the passage of years, the theses formulated by Jan Amor Comenius remain valid. The development of science and the research work undertaken over the last century have confirmed the assumptions of language education, teaching principles and methods based on visibility, activity and polisensory. In addition, a number of data was presented on the importance of education as a mechanism to reduce social inequalities and shape social order based on respect for all people. At the beginning, this study shows the extent of studies on the person and work of an eminent Czech. It is also a form of metareflexion aspiring to present comeniology as an interdisciplinary science that combines elements of didactics, theory of education and ethics. She was shown the subject, basic concepts and research methods.

Keywords: John Amos Comenius, comeniology, science, basic axiological and teleological categories

Wstęp

Nadanie niniejszemu tomowi „Siedleckich Zeszytów Komeniologicznych” tytułu *W stronę komeniologii jako nauki. Dyskusje – polemiki – dylematy* sytuuje badacza wobec konieczności dokonania syntetycznej analizy i oceny dorobku dotyczącego twórczości i osoby Jana Amosa Komeńskiego. Poczynania takowe są formą metarefleksji, spojrzenia z dystansu na wyszczególnione kwestie. Łączą się one z rozważaniami na temat statusu podjętych prac badawczych. Jako takie dotyczą istoty studiów komeniologicznych – pytamy, czy można przyjąć tezę, że są one podstawą szczególnej, bo interdyscyplinarnej nauki. W niniejszym opracowaniu podjęto próby udzielenia odpowiedzi na powyższe pytania.

Dokonano krytycznego namysłu nad kwestiami:

- dorobku studiów z zakresu komeniologii dziś,
- spełniania przez komeniologię wymogów nauki.

Zaprezentowano własną wizję komeniologii jako nauki. Ukazano jej przedmiot, zakres, metody, przesłanie aksjologiczno-teleologiczne, kluczowe słowa wraz z obszarami badań.

Czym jest komeniologia

- o rodzajach i znaczeniach studiów komeniologicznych

Komeniologia obecnie jest ruchem społecznym środowisk naukowych zorganizowanym wokół dzieł i biografii Jana Amosa Komeńskiego. Jako taki obejmuje zróżnicowane prace badawcze, działania organizatorskie i edytorskie - dzieła Jana Amosa przetłumaczono na wszystkie języki europejskie i cztery azjatyckie (Sztobryn, 2012). W Polsce obok prowadzenia prac eksploracyjnych nadano jego imię szkole wyższej i jest to Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jana Amosa Komeńskiego w Lesznie. Uchwalono medal jego imienia, przyznawany za popularyzację idei czeskiego reformatora. Stworzono czasopisma o zasięgu światowym dotyczące jego osoby i twórczości, jak np. „Acta Comeniana. International Review of Comenius Studies and Early Modern Intellectual History”, w Polsce mamy „Siedleckie Zeszyty Komeniologiczne, seria pedagogika” i „Studia Comeniana Sedlcensia”.

Za prowadzeniem badań dotyczących osoby i twórczości Jana Amosa Komeńskiego przemawia kilka kwestii. Jedną z nich jest wartość samego dorobku, drugą – wielość działań badawczych, organizatorskich i publicystycznych dotyczących wyżej wymienionych kwestii, a trzecią – cechy czasów, w jakich żyjemy.

Wartość dorobku wymienionego wyżej klasyka była wielokrotnie przedstawiana – w pracach autorów polskich i reprezentujących inne narody. Ukazali ją Mirosław i Věra Hrohowie (1955) w latach 70. XX wieku. Syntezy dorobku badań i poczynań organizatorskich, edytorskich dokonała Beckowa, Bieńkowski i Capkova (1991). Nazwisko i charakterystyka głównych poglądów Jana Amosa Komeńskiego znalazły miejsce w *Słowniku pedagogicznym* Wincentego Okonia (1975), który wiązał osobę czeskiego myśliciela z dydaktyką i teorią wychowania. Poczesne miejsce zajmuje on w *historii wychowania* – o czym pisali Łukasz Kurdybacha, Tadeusz Bieńkowski, Adam Fijałkowski i o czym nadmieniała Barbara Sitarska (2011). Cytowana autorka dokonała wielokontekstowych i syntetycznych zestawień problematyki studiów komeniologicznych – co zaprezentowała w ukazujących się pod jej redakcją kolejnych edycjach „Siedleckich Zeszytów Komeniologicznych, seria pedagogika”, ukazujących się od 2014 roku. Przedstawiła również poglądy J.A. Komeńskiego na temat samowychowania, humanizmu. Opisała organizatorskie poczynania, dotyczące upamiętnienia działań czeskiego myśliciela. Inni autorzy stosownie do swych głównych zainteresowań przedstawili użyteczność jego koncepcji. Ukazano zasadność poglądów czeskiego myśliciela dla edukacji przedszkolnej i aplikacje jego poglądów dla edukacji obronnej (Klim-Klimaszewska, Jagiełło, 2015, Wiśniewska, 2017). Kazimierz Kirejczyk i po nim wielu pedagogów odniosło się do poglądów czeskiego reformatora na temat edukacji osób z niepełnosprawnością (Kirejczyk, 1981, Błęszyński, 2008, Ploch, 2015). Zaprezentowano metodologiczne podstawy twórczości Komeńskiego (Muszyński 2009, 2010, Szymańska, 2012). Ukazano jego egalitaryzm (Tyluś, 2012). Każdy z tomów tej publikacji wnosi nowe aspekty analityczne, wydobywając kolejne wątki z twórczości słynnego Czecha. Sławomir Sztobryn przedstawił konstrukt pansofii, Wojciech Sroczyński (2017) ukazał działalność teologiczną, filozoficzną i polityczną, Adriana Pogoda-Kołodziejak odniosła się do edukacji językowej, a Grażyna Szymańska – do edukacji muzycznej (2012).

Trudno tu wymienić wszystkich autorów i próby ich konceptualnych aplikacji teorii Jana Amosa Komeńskiego (zainteresowanych odsyłam do wyżej wymienionych Zeszytów). Już ta krótka prezentacja ukazuje wielowątkowość i aktualność myśli pedagogicznej znamienitego myśliciela, pokazując ich wizjonerski, humanistyczny i ponadczasowy charakter. Czy komeniologia już jest nauką, a jeśli tak, to jaką, jakie jest jej miejsce w systemie wiedzy? Udzielenie odpowiedzi na powyższe pytania rozpoczynam od zaprezentowania wymogów stawianych nauce.

Wielokontekstowość pojęcia nauki i klasyfikacja nauk

Pojęcie nauki występuje w mowie potocznej i w słownikach wszystkich dziedzin wiedzy. W ujęciu codziennym oznacza sposób zdobywania wiedzy, rozwijanie zdolności. W językach francuskim i angielskim jest to *science* (z łaciny *scio* - wiem, *scientia* - wiedza). W szerszej perspektywie jest nauka dziedziną ludzkiej działalności i kultury. W ujęciu dynamicznym, czynnościowym obejmuje prowadzenie badań naukowych jako ciągów jednostkowych lub zbiorowych czynności (Ossowsky, 1967: 91-102, Nowak, 1985: 21). Jest też opcja statyczna, ujmująca jako naukę efekty działań ludzi takie, jak: budynki, narzędzia, przedmioty, systemy, środki, technologie, finansowanie, polityka, prawo, zarządzanie, określone hierarchie, struktury ludzkie (naukowcy, obsługa nauki, studenci), organizacje (biblioteki, uczelnie, stowarzyszenia), zgromadzone zasoby informacji i wiedzy – wytwory działań (Fleck, 1986, Kamiński, 1992, Kuhn, 1986, Strawiński, 2011: 189).

Ponadto naukę można ujmować pod względem historyczno-geograficznym jako kompendium zagadnień poznawczych i metod ich rozwiązywania w danym momencie czasu. Nauka posiada też swój aspekt treściowy, który wyraża się w poczynaniach poznawczych, konstruowaniu twierdzeń, w budowaniu teorii w poszczególnych dziedzinach wiedzy. Nauka ma również specyficzną metodologię, typową dla każdej z dyscyplin. Ujmowana w ujęciu strukturalnym wyraża ukierunkowanie na badanie jednej lub wielu dziedzin działań człowieka. Mamy nauki jednorodnie i niejednorodnie, interdyscyplinarne i wielodyscyplinarne.

Specyfiką nauki jako formy działania człowieka jest jednak to, że powstała i „narasta” wokół poznania. Chodzi tu nie o każde możliwe poznanie, ale o poznanie: intersubiektywnie komunikowalne i sprawdzalne, obiektywne samodoskonalące się, systematyczne, twórcze (nowa wiedza), uporządkowane, uzasadnione racjonalnie, wyspecjalizowane (Frankfort-Nachmias Ch., 2001, Szaniawski, 1994).

Reasumując można stwierdzić, że naukowe jest to, co sprawdzalne empirycznie, tzn. falsyfikowalne i to, co wynika z doświadczenia (eksperyment, obserwacja, źródła), logicznego rozumowania i pewnych założeń natury ogólniejszej (folklor – „wszyscy”) oraz to, co za takowe bywa uważane przez społeczność uczonych w danym czasie (Popper, 1977, 1992).

Poznanie naukowe opiera się na badaniach. Istnieją ich różne rodzaje. Jedną ich kategorią są badania podstawowe. Nie służą one modyfikacji zachowań ludzi, ale pozwalają zrozumieć, dlaczego człowiek postępuje w okre-

ślony sposób. Jest to gromadzenie wiedzy na dany temat. Poza nimi są badania stosowane, które służą rozwiązywaniu problemów praktycznych, np. poznawaniu efektywności określonej metody nauczania. Mamy wreszcie badania eksploracyjne. Pozyskuje się w nich wstępną wiedzę o zjawiskach, którą następnie poddaje się uogólnianiu. Ostatnim rodzajem poczyni eksploracyjnych są badania weryfikacyjne, które mają potwierdzić założenia teorii z typową dla nich metodą eksperymentu.

Nauka spełnia szereg funkcji. Opisuje działania ludzi i świata. Wyjaśnia jego działanie (funkcja eksplanacyjna) i pozwala na zrozumienie związków przyczynowo-skutkowych. Ponadto winna być podstawą formułowania prognoz (funkcja predykcyjna) i mieć walor praktycznej użyteczności.

Trzeba też zauważyć, że przyrost wiedzy gromadzonej przez kolejne pokolenia doprowadził do konieczności jej ustrukturyzowania, co z kolei spowodowało wyodrębnienie szeregu jej dyscyplin. Współcześnie istnieje wiele dziedzin nauki. Na mocy Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 roku w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych, systematyka nauk przybrała trójstopniowy (a nie jak wcześniej, dwustopniowy) podział, uwzględniając obszary wiedzy, dziedziny nauki i dyscypliny naukowe (Dz.U. z 2011 r. nr 179, poz. 1065). Nadrzędny jest obszar wiedzy, podrzędne wobec niego są dziedziny wiedzy, którym podlegają dyscypliny naukowe. Wyróżniono 8 obszarów wiedzy, a wśród 22 dziedzin nauki i sztuki i 102 dyscypliny. Tak duże rozdrobnienie zamykało polską naukę w bardzo wąskich specjalizacjach i utrudniało swobodną komunikację ze środowiskiem międzynarodowym. Dokonano kolejnej ewaluacji nauk. Punktem wyjścia do budowy klasyfikacji jest systematyka dziedzin i dyscyplin przyjęta przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD).

Zaproponowana w projekcie klasyfikacja została opracowana w oparciu o propozycję przygotowaną przez przedstawicieli Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów, Komitetu Polityki Naukowej, Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich, Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Komitetu Ewaluacji Jednostek Naukowych. Rozporządzenie weszło w życie 1 października 2018 roku. Wyodrębniono w nim nadal 8 dziedzin wiedzy takich, jak: nauki humanistyczne, inżynierjno-techniczne, nauki medyczne i nauki o zdrowiu, nauki rolnicze, nauki społeczne, nauki ścisłe i przyrodnicze, nauki teologiczne i dziedzinę sztuki. Zaklasyfikowanie komenologii do którejś z wyróżnionych wyżej domen jest utrudnione z powodu rozległości zainteresowań samego Jana Amosa Komeńskiego, którego rozważania wiąza-

ły się z wieloma istniejącymi współcześnie dziedzinami wiedzy, nie tylko pedagogicznej, ale i ze studiami z zakresu nauk humanistycznych, nauk o zdrowiu i nauk teologicznych. W klasyfikowaniu komeniologii jako określonej kategorii nauki dadzą się wyróżnić dwie opcje. Pierwsza z nich, mając na uwadze wiodące motywy występujące w pracach Jana Amosa Komeńskiego, pozwala zaliczyć ją do nauk pedagogicznych, co sytuuje ją w obszarze nauk społecznych i czyni zeń naukę jednorodną, choć o szerokim zakresie, skupioną na kształtowaniu człowieka, znajdującą się *między teorią wychowania i metodyką nauczania* (Okoń, 1975). Jest jednak i druga opcja. Według niej komeniologia jest odrębną, interdyscyplinarną dziedziną wiedzy, łączącą dorobek wielu nauk: medycznych, społecznych, humanistycznych i teologicznych - co wcześniej wykazano, powołując się na przykłady prac badawczych, dotyczących twórczości czeskiego reformatora. W kolejnych podrozdziałach ukazano jej cechy jako nauki ze wskazaniem na przesłanie aksjologiczne i potrzeby dalszych badań.

Charakterystyka komeniologii – jej miejsce w systemie nauk i podstawowe kategorie aksjologiczne – wizja autorska

Przyjmuję, że istnieje szereg przesłanek po temu, aby w przyszłości – kiedy komeniologia rozszerzy i uporządkuje swój zakres badań i rozważań teoretycznych; określi metody badawcze - uznać ją za naukę. Za przyjęciem tej tezy przemawiają:

- fakt prowadzenia badań spełniających kryteria naukowości za pomocą określonych metod badawczych;
- rozległość dorobku Komeńskiego i o Komeńskim;
- praktyczna użyteczność tez czeskiego reformatora i wyników badań podstawowych – prezentujących jego poglądy, wyjaśniających i opisujących ich przełożenie na działania praktyczne, ukazujących zależności przyczynowo-skutkowe realizacji założeń wielkiego Czecha.

Komeniologia posiada specyficzny dla siebie przedmiot działań poznawczych. Jest nim zainspirowana poglądami Jana Amosa Komeńskiego problematyka demokratyzacji i humanizacji edukacji ze szczególnym uwzględnieniem edukacji dla światowego pokoju, kooperatywności i porozumienia między jednostkami i kulturami.

Sprawa metod badań jest bardziej złożona. Zważywszy na rozległy charakter twórczości czeskiego reformatora, komeniologia opierałaby się na badaniach i metodach typowych dla nauk społecznych i humanistycznych-

historycznych. Badania z zakresu nauk społecznych miałyby charakter weryfikacyjnych - sprawdzających trafność założeń teoretycznych czeskiego myśliciela. Niewątpliwie można już dziś wskazać szereg prac empirycznych potwierdzających słuszność tez interesującego nas myśliciela, choć mających u podstaw inne orientacje badawcze. Przykładowo: studia Manfreda Spitzera (2008) nad funkcjonowaniem mózgu ukazują zasadność nauczania aktywnego i polisensorycznego. Szereg prac przedstawia edukację jako formę zapobiegania nierównościom społecznym i będącymi ich skutkami konfliktom i patologiom (Wilkinson, Pickett, 2011). Sądzę, że zasadne jest zestawianie tez wielkiego Czecha z dorobkiem badań, które pojawiły się kilkaset lat po jego publikacjach, gdyż pokazują one wizjonerską - na wskroś nowoczesną - wizję edukacji. Tak przedstawiona działalność poznawcza badacza wiąże się ze śledzeniem dorobku empirycznego dyscyplin pedagogicznych, psychologii, socjologii, neuropsychologii.

Kwestie odrębności języka komeniologii rozstrzyga jej interdyscyplinarny charakter. Korzysta ona z zasobów pojęciowych nauk, których dorobek spożytkowuje. Stąd też w jej zasobach słownikowych są terminy typowe dla nauk społecznych i humanistycznych. Jako taka dysponuje słownictwem typowym dla nauk o edukacji z kluczowymi pojęciami nauczania, uczenia się, samokształcenia etc. Szczególnym terminem jest tu edukacja pansoficzna, a jej współczesnym odpowiednikiem byłaby edukacja wielostronna.

Komeniologia jest nauką interdyscyplinarną, ukierunkowaną społecznie i humanistycznie. Jako nauka interdyscyplinarna łączy dorobek dzisiejszej filozofii, psychologii, pedagogiki, politologii, neurologii i ekonomii społecznej. Z tego punktu widzenia – a może jak tego chciał czeski myśliciel – jest pansofią. Nurt historyczny komeniologii sytuuje wzmiankowaną naukę w obszarze nauk humanistycznych, w dziedzinie historii, ale też filozofii i teologii. Jego analizy dotyczące edukacji wskazują na powinowactwo z pedagogiką, jednak nie wyczerpują bogactwa konceptualnego twórczości Jana Amosa Komeńskiego.

Jest nauką ukierunkowaną ku przyszłości, indukcyjną, teoretyczną i praktyczną zarazem – co oznacza, że efekty oddziaływania będą widoczne w bliższej i dalszej przyszłości świata i społeczeństwa, że odnosi się do bytów istniejących realnie (człowiek i jego problemy), że formułuje zalecenia i koncepty teoretyczne, jak i dyrektywy ich praktycznej realizacji.

Badania związane ze wzmiankowanymi kwestiami służyłyby poznawaniu, w jakim zakresie stan edukacji odpowiada założeniom ich autora. Zarazem komeniologia zajmowałaby się nadal odkrywaniem, popularyzowaniem twórczości samego myśliciela. Badania historyczne dotyczyłyby, jak kiedyś

i obecnie – biografii i twórczości znamienitego uczonego i opierałyby się na jakościowej analizie tekstów, a ujmując rzecz ogólniej, miałyby postać analiz dokumentacji.

Syntetycznie definiując komeniologię zakładam, że jest to dziedzina wiedzy i umiejętności dotycząca humanizacji i egalitaryzacji edukacji, której celem jest wyposażenie ludzi w kompetencje w zakresie samorealizacji, prowadzenia życia kooperatywnego i pełnego. Uogólnionym celem finalnym byłaby naprawa świata dzięki powszechnej, wszechstronnej i długotrwałej edukacji wysokiej jakości prowadzonej w atmosferze stymulującej motywację do uczenia się.

Komeniologia wyodrębniła się z nauk humanistyczno-społecznych – z założenia – jako wiedza interdyscyplinarna. Jej wielokontekstowość wynika ze złożoności natury człowieka. Jest on bytem czwórdymensyjnym: – bio-psycho-socjo-duchowym, którego egzystencja upływa wśród innych ludzi. Edukacja ma wspomóc go w odkrywaniu i rozwijaniu jego potencjałów, jak też przygotować do życia w społeczeństwie demokratycznym.

Na formalną strukturę komeniologii – według mojej koncepcji – składałyby się zakresy / działy:

- aksjologia z teleologią: ukazująca kierunki i znaczenia działań pedagogicznych, prowadzących do ukształtowania kompetencji życia ubogaczonego, kooperatywnego w poczuciu szacunku dla innych osób, kultur, narodów. Przedstawione tu przesłanie implikuje i porządkuje całość działań edukacyjnych. Odpowiada na pytanie o to, jakiego człowieka pragniemy ukształtować. Jako takie wyraża usytuowanie celów autotelicznych edukacji do określonego porządku świata, opartego na uniwersalnych wartościach takich, jak: wiedza, równość, wolność, dobro, pokojowe współbycie i współdziałanie wszystkich ludzi;
- teoria wychowania pansoficznego w duchu humanizmu, współbycia, współdziałania i demokracji, konstruującej twierdzenia o związkach między poczynaniami pedagogicznymi i ich skutkami,
- metodyka wychowania pansoficznego, przedstawiająca – na podstawie teorii wychowania pansoficznego, uznanych wartości i celów – dyrektywy działań dydaktycznych, dotyczące bezpośredniej pracy z wychowankiem.

Elementarnymi zasadami pracy – jak się wydaje w okresie moich rozważań nad tą koncepcją – są:

- zasada wielostronnego rozwoju wychowanka. Edukacja ma być wielostronna, harmonijna i prowadzić do ubogacenia zmysłów, wyobraźni,

- umysłu i praktycznego rozumu uczniów, a jednocześnie ma ona promować wizję ludzkości, w której wszystkie istoty ludzkie mają takie samo prawo do rozwoju, gdyż wszyscy są równi,
- zasada optymizmu pedagogicznego. Nie ma istot tak słabych, aby edukacja nie dała im jakichś korzyści,
 - zasada kształtowania kompetencji życia w demokracji: zasada rozwijania sprawczości, aktywizacji, kreatywności, współbycia i współdziałania;
 - zasada humanizacji edukacji, uczynienia jej przyjazną dla jej podmiotów. Zasada ta łączy się z poszanowaniem praw wychowanka i z zasadą wspomaganie budowy osobowości zdolnej do poszukiwania i odkrywania sensu życia i samopoznawania (Gawlina, 2011: 41, Chabior, 2009: 235-246, Śliwerski, 2015).
 - zasada rozwijania kompetencji typowych „dla porządku normatywnego państw demokratycznych” takich, jak: myślenie krytyczne, dostrzeganie globalnych problemów z punktu widzenia „obywatela świata”, w końcu umiejętność empatycznego wczuwania się w problemy innej osoby,
 - zasada edukacji „do „życia społecznego przez życie społeczne”. Chodzi o przekaz wiedzy i umiejętności pozwalających wychowankowi osiągnąć pełnię rozwoju nie tylko bez wyrządzania krzywdy innym ludziom, ale w sposób służący osiągnięciu wyższej kultury integracji – budowania społeczeństwa opartego na szacunku wszystkich istot ludzkich (Żuraw, 2008).

Dorobek i samego Jana Amosa Komeńskiego, i badaczy jego twórczości, jest imponująco rozległy – czy jednak można go uznać za odrębną dziedzinę wiedzy?

„W stronę komeniologii jako nauki” – potrzeba dalszych studiów.

Wnioski końcowe

Klasyczne kryteria uznania danego segmentu refleksji naukowej za dziedzinę wiedzy wymagają posiadania przez nią swego przedmiotu badań, specyficznego słownictwa i metod. Jak na razie można wskazać, moim zdaniem, typowe rysy charakteryzujące studia komeniologiczne – dotyczą one dorobku i biografii samego Jana Amosa Komeńskiego.

Obszarem dociekań komeniologii jest – jak na razie – dorobek dotyczący twórczości i biografii wielkiego Czecha. Metody badań są zapożyczone z nauk społecznych i humanistycznych, jak choćby jakościowa analiza treści, prowadząca do hermeneutycznego ich odczytania i zinterpretowania. Procedury poznawcze mają charakter naukowy.

Poszczególni autorzy dokonują aplikacji tez czeskiego reformatora do swoich rozważań, dotyczących różnych subdyscyplin pedagogicznych, stosując zabiegi typowe dla jakościowych badań w naukach społecznych i humanistycznych, jak: jakościowa analiza tekstów wspomnianego klasyka i skojarzona z nią analiza hermeneutyczna.

Badacze wykazali, że pomimo upływu lat tezy sformułowane przez Jana Amosa Komeńskiego pozostają aktualne.

Ich działania eksploracyjne ukazują wielorakie wartości jego dzieł i ich zasadność jako swoistego fundamentu aksjologicznego współczesnej pedagogiki. Interesujące wydaje się odnośnienie tez czeskiego reformatora do obecnych badań z zakresu nauk społecznych, które pozytywnie zweryfikowały (choć w sposób niezamierzony) trafność założeń teoretycznych czeskiego myśliciela. Przykładowo: studia Manfreda Spitzera (2008) nad funkcjonowaniem mózgu ukazują zasadność nauczania aktywnego i polisensorycznego. Szereg prac przedstawia edukację jako formę zapobiegania nierównościom społecznym i będącymi ich skutkami konfliktom i patologiom (Wilkinson, Pickett, 2011). Sądzę, że zasadne jest zestawianie tez wielkiego Czecha z dorobkiem badań, które pojawiły się wiele lat po jego publikacjach, gdyż pokazują one wizjonerską i na wskroś nowoczesną wizję edukacji. Tak przedstawiona działalność poznawcza badacza wiąże się ze śledzeniem dorobku empirycznego dyscyplin pedagogicznych, psychologii, socjologii, neuropsychologii.

Studia komeniologiczne lokują się w dorobku wielu nauk. Wiążą się z dydaktyką, teorią wychowania, aksjologią, teleologią i metodologią, z naukami o zdrowiu, o polityce. Pokazują kierunki i znaczenie działań pedagogicznych, prowadzących do ukształtowania kompetencji życia ubogaconego, kooperatywnego w poczuciu szacunku dla innych osób, kultur, narodów.

Sprawą przyszłości jest dopracowanie się przez komeniologów wykładni w kwestiach tego, jaką nauką jest komeniologia i jakie jest jej miejsce w systemie nauk. Sprawę komplikuje to, co stanowi o wartości twórczości Jana Amosa Komeńskiego - bogactwo i uniwersalizm wątków jego prac.

Bibliografia

- Bečková Marta, Bieńkowski Tadeusz, Čapková Dagmar, *Znajomość dzieł Jana Amosa Komeńskiego na ziemiach czeskich, słowackich i polskich od połowy XVII w. do czasów obecnych*, Warszawa 1991.
- Błęszyński Jacek, Baczała Ditta, Binnebesel Józef, *Historyczne dyskursy nad pedagogiką specjalną – w ujęciu pedagogicznym*, Łódź 2008.

- Čapková Dagmar, *Některé základní principy pedagogického myšlení J.A. Komenského*, W: T. Bieńkowski (red.), *Komeński a współczesność*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1997.
- Fleck Ludwik, *Powstanie i rozwój faktu naukowego*, Lublin 1986.
- Florczykiewicz Janina, *Myśl pedagogiczna Jana Amosa Komeńskiego a założenia Nowego Wychowania*, „Siedleckie Zeszyty Komeniologiczne, seria pedagogika”, t. V, *Jan Amos Komeński w epoce współczesności. Odczytania – kontynuacje – krytyka*, Siedlce 2018, s. 33-42.
- Frankfort-Nachmias Chava, *Metody badawcze w naukach społecznych*, Poznań 2001.
- Hrochowie Mirosław i Vera, *Z nowszych prac o Janie Amosie Komeńskim*, „Komeniana” 1955.
- Kamiński Stanisław, *Nauka i metoda: pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, Lublin 1992.
- Kirejczyk Kazimierz, *Upośledzenie umysłowe – pedagogika*, PWN, Warszawa 1981.
- Klim-Klimaszewska Anna, Jagiełło Ewa, *Edukacja przedszkolna w koncepcji Jana Amosa Komeńskiego*, W: Sitarska B. (red.), *O Janie Amosie Komeńskim i jego poglądach na edukację*, „Siedleckie Zeszyty Komeniologiczne, seria pedagogika”, t. I, Siedlce 2014, s. 175-188.
- Kuhn Thomas, *Dwa bieguny. Tradycja i nowatorstwo w badaniach naukowych*, Warszawa 1985.
- Muszyński Heliodor, *Myśl Komeńskiego w świetle współczesnej pedagogiki*, W: A. Konior (red.), *Jan Amos Komeński i bracia czeszy w 380. rocznicę przybycia do Leszna (1628-2008)*, Leszno 2009.
- Muszyński Heliodor, *Warsztat intelektualny Jana Amosa Komeńskiego*, W: B. Sitarska, R. Mnich (red.), *Jan Amos Komeński w kontekście kultury i historii europejskiej XVII wieku*, „Studia Comeniana Sedlcensia” t. III, Siedlce 2010.
- Nowacka Maria, *Studia nad strukturą i rozwojem pojęć filozoficznych*, Kraków 2015.
- Nowak Stefan, *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 1985.
- Okoń Wincenty, *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 1975.
- Pavlu Jirzi, *Idee Jana Amosa Komeńskiego jako inspiracja dla andragogów*, „Rocznik Andragogiczny”, t. XX, Poznań 2013.
- Ploch Leszek, *Edukacja do działań twórczych osób z niepełnosprawnością w poglądach Jana Amosa Komeńskiego*, W: B. Sitarska (red.), *Jan Amos Komeński – jego pedagogika i filozofia*, „Siedleckie Zeszyty Komeniologiczne, seria pedagogika”, t. II, Siedlce 2015, s. 165-190.
- Pogoda-Kołodziejak Adriana, *Nauczanie języków obcych w koncepcji Jana Amosa Komeńskiego*, W: B. Sitarska (red.), *Jan Amos Komeński – współ-*

- czesne interpretacje i reinterpretacje jego twórczości*, „Siedleckie Zeszyty Komeniologiczne, seria pedagogika”, t. III, Siedlce 2016, s. 79-87.
- Popper Karl, *Logika odkrycia naukowego*, Warszawa 1977.
- Popper Karl, *Wiedza obiektywna. Ewolucyjna teoria epistemologiczna*, Warszawa 1992.
- Sitarska Barbara, *Jan Amos Komeński jako humanista wszech czasów*, W: B. Sitarska, R. Mnich (red.), *Jan Amos Komeński a Europa XVII wieku/ Jan Amos Komenský und Europa im XVII. Jahrhundert*, Studia Comeniana Sedlcensia, t. IV, Siedlce 2012, s. 129-150.
- Sitarska Barbara, *Wolność, odpowiedzialność i tożsamość w poglądach Jana Amosa Komeńskiego*, W: B. Sitarska (red.), *O Janie Amosie Komeńskim i jego poglądach na edukację*, „Siedleckie Zeszyty Komeniologiczne, seria pedagogika”, t. I, Siedlce 2014, s. 313-324.
- Sitarska Barbara, *Jan Amos Komeński prekursorem idei edukacji całożyciowej*, W: B. Sitarska, R. Mnich (red.), *Jan Amos Komeński a kultura epoki baroku /Johan Amos Comeniusund die Kultur des Barock*, „Studia Comeniana Sedlcensia”, t. I, Siedlce 2007, s. 71-81.
- Spitzer Manfred, *Jak uczy się mózg*, Warszawa 2008.
- Sroczyński Wojciech, *Jan Amos Komeński – teolog, filozof, pedagog, polityk*, W: B. Sitarska (red.), *Jan Amos Komeński – współczesne interpretacje i reinterpretacje jego twórczości*, „Siedleckie Zeszyty Komeniologiczne, seria pedagogika”, t. III, Siedlce 2016, s. 35-51.
- Strawiński Witold, *Funkcja i cele nauki – zarys problematyki metodologicznej*, „Zagadnienia Naukoznawstwa” 3 (189), 2011.
- Sztobryn Sławomir, *Wprowadzenie do pansoficznych podstaw pedagogiki Jana Amosa Komeńskiego*, W: B. Sitarska (red.), *Jan Amos Komeński – współczesne interpretacje i reinterpretacje jego twórczości*, „Siedleckie Zeszyty Komeniologiczne, seria pedagogika”, t. III, Siedlce 2016, s. 25-33.
- Sztobryn Sławomir, *Polska XX-wieczna recepcja pedagogiki Jana Amosa Komeńskiego*, W: B. Sitarska (red.), *Współczesne recepcje Jana Amosa Komeńskiego*, „Siedleckie Zeszyty Komeniologiczne, seria pedagogika”, t. IV, Siedlce 2017, s. 57-72.
- Sztobryn Sławomir, *Polska komeniologia we współczesnych bibliotekach elektronicznych*, W: B. Sitarska, R. Mnich (red.), *Jan Amos Komeński a Europa XVII wieku/ Jan Amos Komenský und Europa im XVII. Jahrhundert*, „Studia Comeniana Sedlcensia”, t. IV, Siedlce 2012, s. 255-262.
- Śliwerski Bogusław, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Kraków 2015.
- Żuraw Hanna, *Udział osób niepełnosprawnych w życiu społecznym*, Warszawa 2008.